

Wojciech Poradyło

Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych na wczesnośredniowiecznej osadzie w Prałkowcach, gm. Krasieczyn

We wrześniu 2003 roku w związku z planowaną inwestycją telekomunikacyjną przeprowadzone zostały ratownicze badania wykopaliskowe na stanowisku nr 15 w Prałkowcach w gminie Krasieczyn. Prace wykopaliskowe, którymi kierował autor niniejszego artykułu, finansowała Telekomunikacja Polska S.A. Pozyskany materiał zabytkowy wraz z dokumentacją połową został przekazany do zbiorów Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyśle.

Stanowisko nr 15 w Prałkowcach położone jest w obrębie prawobrzeżnej terasy nadzalewowej Sanu, która na tym odcinku łagodnie opada ku północy, przechodząc w szeroką dolinę zalewową rzeki (ryc. 1). Od strony południowej jego zasięg ogranicza współczesna zabudowa wsi oraz północne stoki wzniesień Pogórza Przemyskiego.

Relacjonowane prace wykopaliskowe były już czwartym sezonem badań ratowniczych na stanowisku nr 15 w Prałkowcach. W latach 1998–2001 przebadano wykopaliskowo miejsca, w których planowano budowę trzech domów jednorodzinnych oraz drogi wewnątrzosiadkowej (S. Dryja 1998; 1999a; 1999b; 2001a; 2001b). Odkryto wtedy ponad dwadzieścia obiektów datowanych na końcową fazę wczesnego i początek późnego średniowiecza. Od kilku lat wszystkie prace ziemne na stanowisku realizowane są po wcześniejszym wykonaniu na koszt inwestora archeologicznych badań wykopaliskowych. W roku 2003 konieczność takich badań związana była z planowanym założeniem kabla teletechnicznego w pasie drogi przebiegającej przez teren stanowiska.

Przed przystąpieniem do wykopalisk precyzyjnie określono ich zakres w formie warunków konserwatorskich wydanych inwestorowi. Ponieważ w celu założenia kabla teletechnicznego wykonywano koparką wąski rów o głębokości 80 cm wzdłuż całej drogi, uzgodniono, że wykop archeologiczny będzie miał szerokość 0,5 metra, a jego poszerzenie nastąpi tylko w tych miejscach, gdzie zostaną odkryte obiekty archeologiczne, tak aby wyeksplorować je w całości. Przyjęcie takiej koncepcji badań okazało się w praktyce bardzo trafne. Linię kabla teletechnicznego zaprojektowano bowiem w obrębie prawego i częściowo lewego pobocza utwardzonej drogi wewnątrzosiadkowej, w odległości 0,5 metra od ogrodzeń sąsiednich działek, wzdłuż istniejącego od kilkunastu lat gazociągu. Na niektórych odcinkach wykonanie wykopu

archeologicznego o większej szerokości było więc niemożliwe z powodu ogrodzeń lub pozbawione sensu tam, gdzie tuż obok przebiegał wykop gazociagowy. Możliwości poszerzenia wykopu ograniczała ponadto konieczność zachowania przejezdności drogi, zwłaszcza że w jej pasie składowano hałdę ziemi.

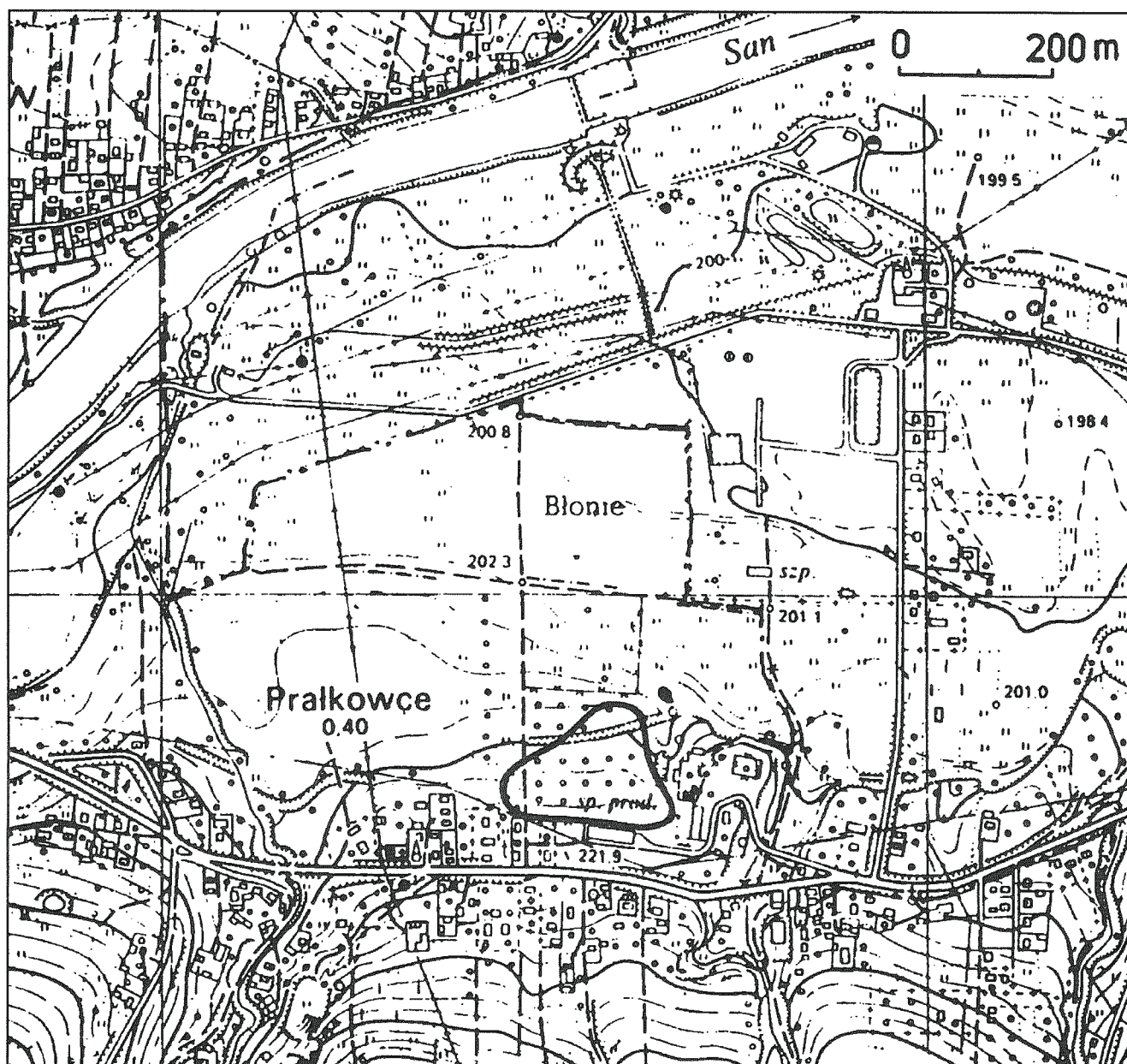
Do badań wykopaliskowych przystąpiono po wytyczeniu przez geodetów linii projektowanego kabla w terenie. Założono i przebadano wykop archeologiczny o szerokości 0,5 m i łącznej długości 276 metrów. Przebiegał on wzdłuż drogi wewnętrznej nr 48/26, która zgodnie ze skłonem terasy nadzalewowej przecina zachodnią strefę stanowiska archeologicznego¹. Badaniami wykopaliskowymi objęto znacznie dłuższy odcinek drogi niż by to wynikało z rozpoznania powierzchniowego, dokonanego w trakcie AZP.

Warstwę utwardzenia drogi, złożoną głównie z nawiezionej gruzu budowlanego, usunięto przy użyciu koparki. Dalszą eksplorację prowadzono w systemie tradycyjnym, wykonując standardową dokumentację archeologiczną. Na ogół na głębokości 20–30 cm pojawiał się humus, który poprzez warstwę podglebia przechodził w żółtą calcową glinę. Wyjątkiem był środkowy odcinek wykopu, gdzie nawet na głębokości 90–100 cm występowała jednorodna, ciemnobrunatna ziemia. Mimo braku poziomu calca nie prowadzono tam dalszej eksploracji. Planowana inwestycja nie powodowała bowiem naruszenia warstw stanowiska zalegających poniżej głębokości 80 cm, na której zakładano kabel.

W trakcie badań wykopaliskowych odkryto dwa obiekty archeologiczne. Obydwa zlokalizowane były w południowej części stanowiska, w odległości 15–20 metrów od asfaltowej drogi z Przemyśla do Krasieczyna.

Obiekt nr 1/03 zauważono na głębokości 80 cm (ryc. 2). Liczny materiał zabytkowy zebrany z warstwy zalegającej bezpośrednio nad nim sugeruje jednak, że jego strop mógł znajdować się nieco wyżej. Podczas badań udało się wyeksplorować jedynie jego niewielki fragment w postaci pasa o szerokości 0,5–1,2 m i długości 3,15 m. Obiekt kontynuował się zarówno we wschodnim, jak i zachodnim profilu wykopu. Ze względu na obecność podwójnego ogrodzenia

¹ Droga ta jest zaznaczona na ryc. 1, jako jedyna znajdująca się w zasięgu stanowiska.

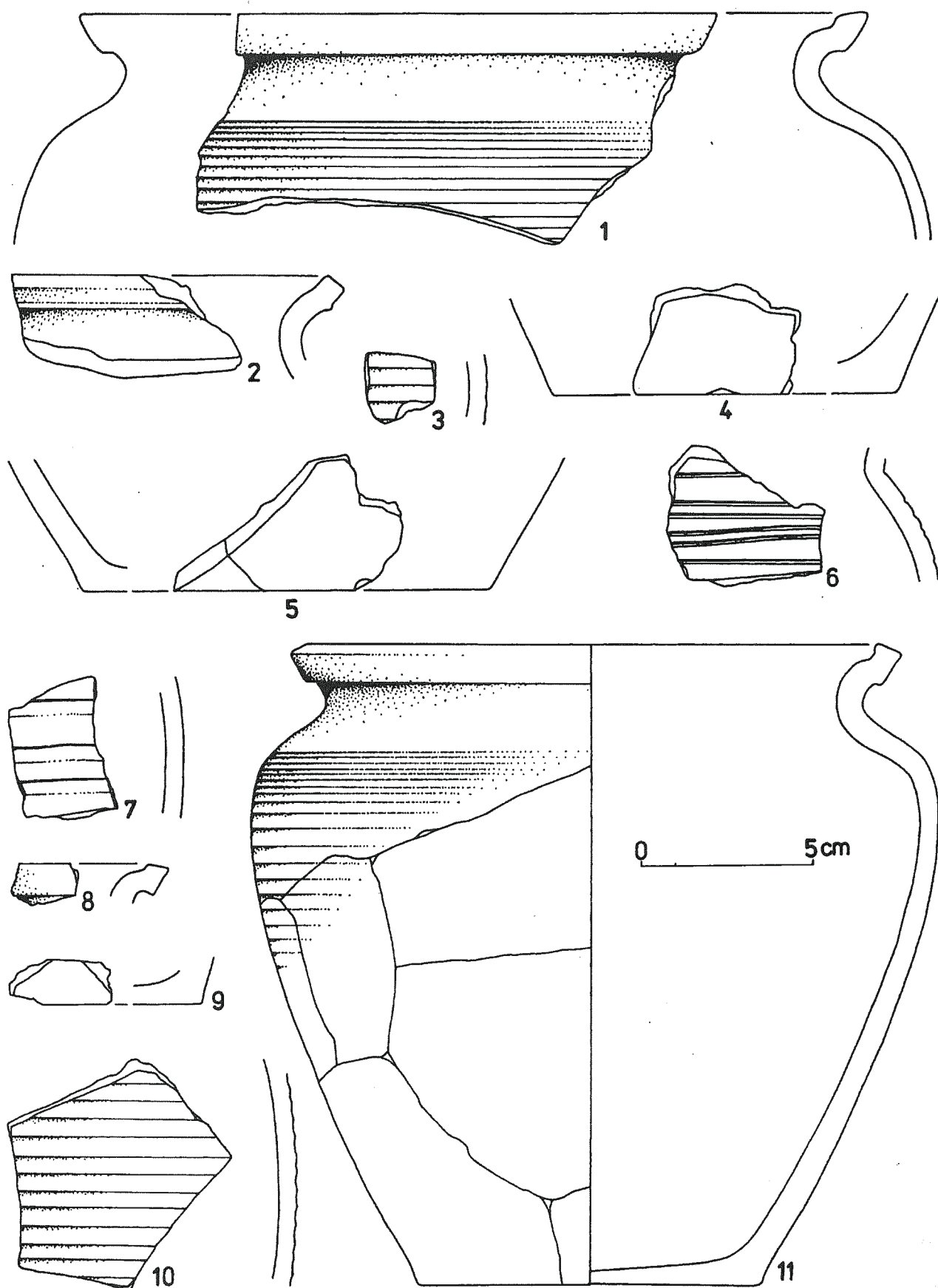
Ryc. 1. Pralkowce, gm. Krasiczyn, stan. 15. Lokalizacja stanowiska
 Abb. 1. Pralkowce, Kreis Krasiczyn, Fundst. 15. Lokalisierung der Fundstelle
 Рис. 1. Пралковцы, гм. Красичин, пам. 15. Местонахождение памятника

składu celnego oraz konieczność zachowania przejeźdźności drogi nie było możliwe takie poszerzenie wykopu archeologicznego aby przebadać cały obiekt.

Na głębokości 80 cm nie miał on zbyt czytelnych granic, zwłaszcza od strony północnej, gdzie zaobserwowano ciemnoszare zaciemnienie, rozpoznane na kolejnym poziomie jako oddzielny obiekt nr 2/03. Fragmentaryczny stan przebadania obiektu 1/03 uniemożliwia określenie jego kształtu i rozmiarów. Można jedynie przypuszczać, że była to niewielka półziemianka lub, co bardziej prawdopodobne, obiekt o długości 3,15 m zbliżony w rzucie poziomym do prostokąta z silnie zaokrąglonymi narożnikami, należący do typu określanego niekiedy mianem obiektów „wannowatych”. Obydwu wskazywanych możliwości nie wyklucza analiza profili. Obiekt

miał bowiem płaskie dno sięgające do głębokości 110 cm od współczesnej powierzchni gruntu oraz z wyjątkiem odcinka od strony obiektu 2/03 prawie pionowe ścianki boczne.

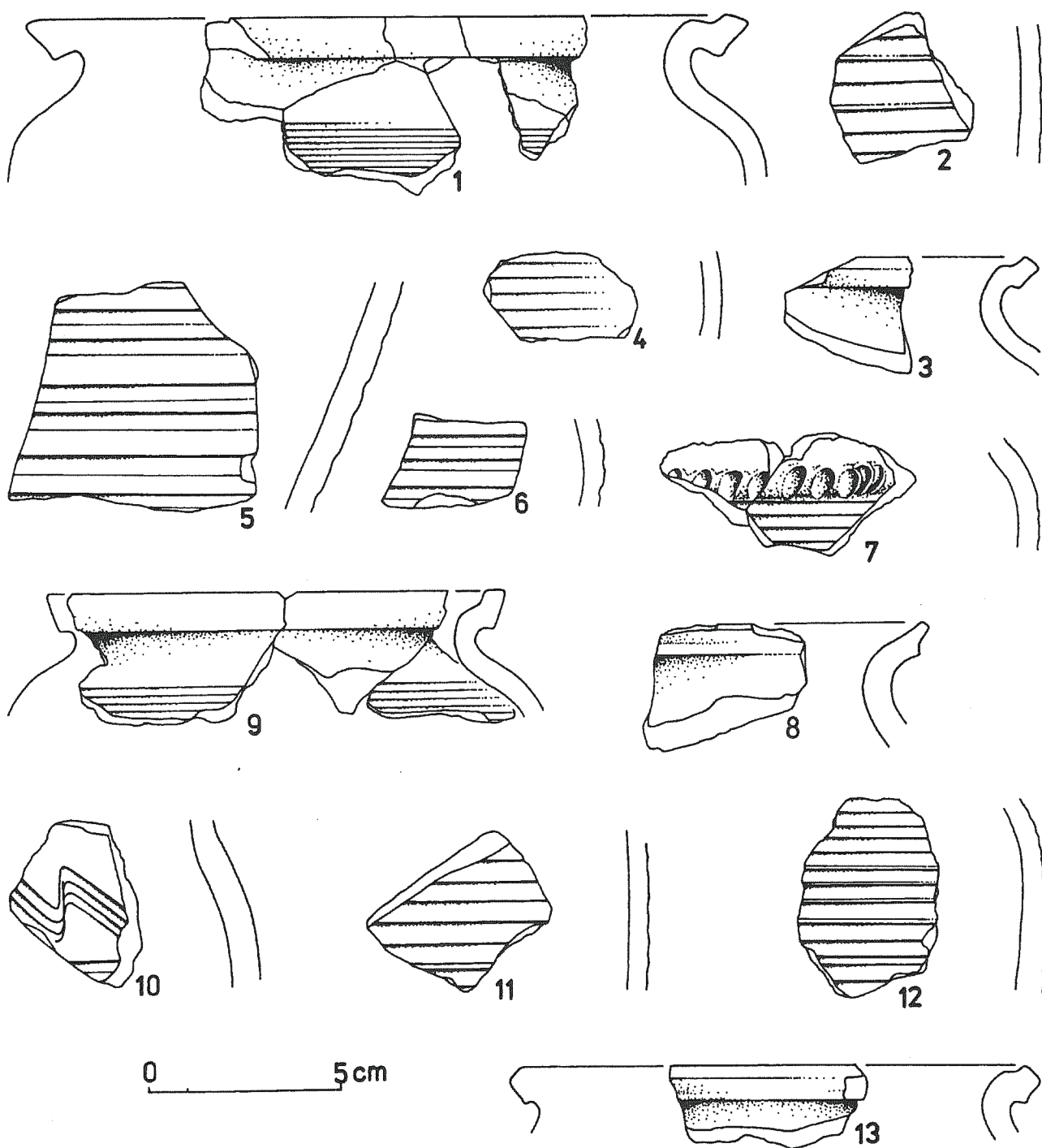
Wypełnisko obiektu stanowiła na ogół jednorodna, szarobrunatna ziemia, nieznacznie tylko ciemniejsza od zalegającego powyżej humusu. Jedynie przy samym dnie występowała cieniutka warstewka intensywnie czarnej ziemi, którą należy zapewne interpretować jako poziom użytkowy. Z przebadanej części obiektu pozyskano 153 fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej, kilka grudek polepy oraz kości i zęby zwierzęce. Materiał ten występował nierównomiernie. W warstwie przydennej znaleziono zaledwie kilka drobnych skorup. Większość ceramiki zalegała w górnych poziomach obiektu. Część wyklejała się w większe fragmenty naczyń.

Tabl. I. Pralkowce, gm. Krasiczyn, stan. 15. Ceramika wczesnośredniowieczna z obiektu 1/03

Taf. I. Pralkowce, Kreis Krasiczyn, Fundst. 15. Frühmittelalterliche Keramik aus dem Objekt 1/03

Табл. I. Пралковцы, гм. Красичин, пам. 15. Раннесредневековая керамика из объекта 1/03

Tabl. II. Pralkowce, gm. Krasieczyn, stan. 15. Ceramika wczesnośredniowieczna z obiektu 1/03

Taf. II. Pralkowce, Kreis Krasieczyn, Fundst. 15. Frühmittelalterliche Keramik aus dem Objekt 1/03

Табл. II. Пралковцы, гм. Красичин, пам. 15. Раннесредневековая керамика из объекта 1/03

W wypełnisku liczne były drobne węgielki drzewne oraz najczęściej przepalone kamienie, wśród których znajdowały się duże okruchy skały wapiennej.

W odległości niecałego metra na północ od granicy obiektu 1/03, na głębokości 90 cm odkryto intensywnie czarne, prostokątne zaciemnienie o wymiarach 27 cm x 50 cm, zorientowane dłuższym bokiem po osi N-S (ryc. 2). Oznaczono je jako obiekt 2/03. Jego ciemnoszary zarys o wymiarach 35 cm

x 85 cm zauważono już na poziomie 80 cm, ale był tam bardzo słabo czytelny. Na tej głębokości, w strefie pomiędzy obydwoma obiektami występowała szarożółta glina, na tle której zarysowały się równoległe do granicy obiektu 1/03 ślady po dwóch poziomo ułożonych belkach² o szerokości 10 cm i długości³ co najmniej

² Na ryc. 2 oznaczono je liniami kropkowanymi.

³ Obydwa ślady kontynuowały się w profilu zachodnim wykopu.

87 cm. W celu przebadania całego obiektu 2/03 poszerzono wykop archeologiczny w kierunku wschodnim.

Wypełnisko obiektu 2/03 stanowiła w warstwie stropowej ciemnoszara, a przy płytkim, nieckowatym dnie intensywnie czarna ziemia, nasycona dużą ilością drobnitkich węgli drzewnych. Podczas jego eksploracji znaleziono kilka grudek polepy oraz dwa drobne fragmenty naczyń o cechach technologicznych identycznych jak ceramika z obiektu 1/03. Kształt, liczne węgielki drzewne w wypełnisku oraz lokalizacja względem obiektu 1/03 pozwalają interpretować obiekt 2/03 jako ślad po piecu.

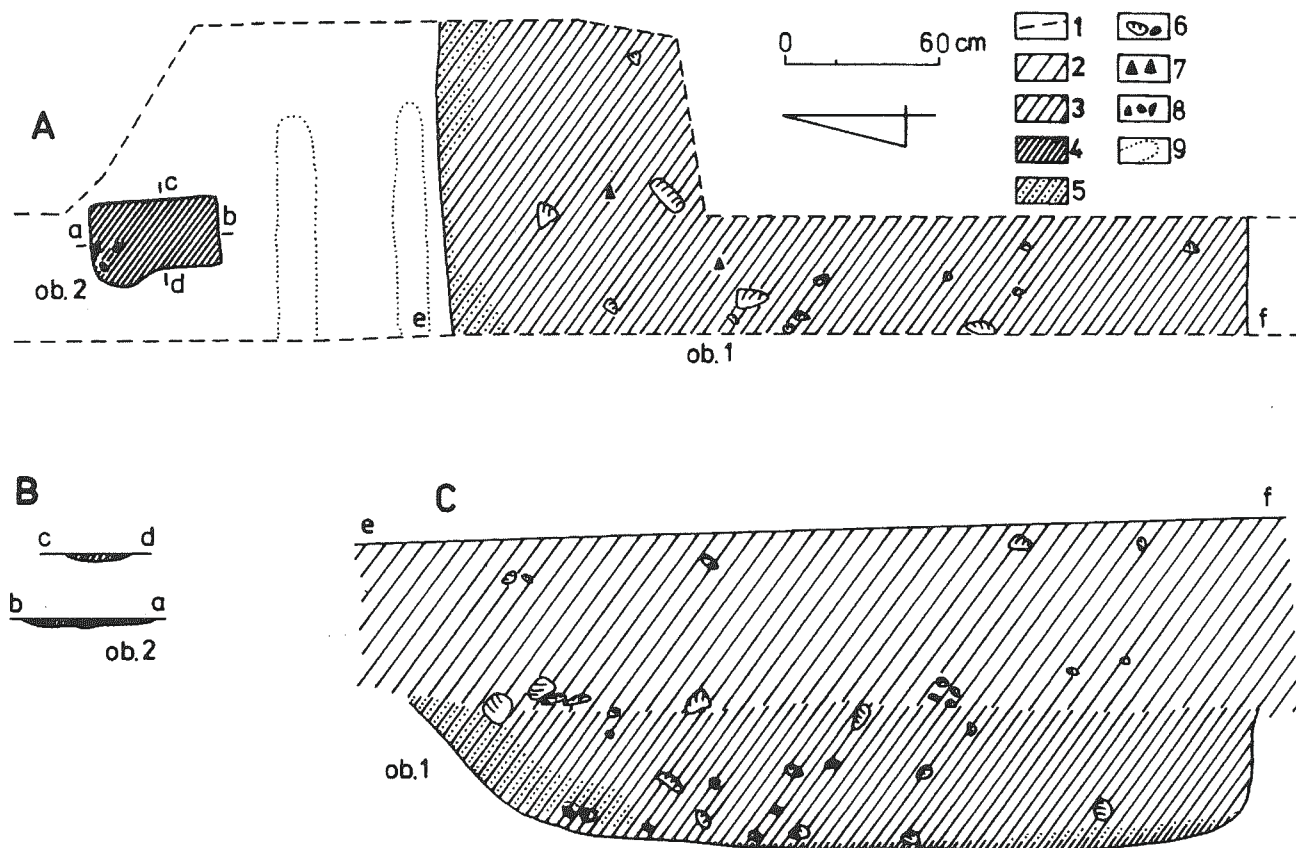
Zdecydowana większość znalezionej w trakcie badań wykopaliskowych ceramiki wczesnośredniowiecznej pochodzi z dwóch odkrytych obiektów archeologicznych (m.in. tabl. I; II; III, 1–13). Pod względem technologicznym jest to ceramika dość jednorodna. Charakteryzuje ją staranność przygotowania gliny i wykonania naczyń oraz dobry wypał. Do gliny, z której wylepiano naczynia, dodawano domieszkę schudzającą w postaci drobnoziarnistego piasku. Zwłaszcza na fragmentach brzegowych wyraźne są ślady obtaczania

na kole garncarskim. Można je zauważyć także na niektórych fragmentach brzuśców.

Na naczyniach występuje dekoracja poziomych żłobków, którym niekiedy towarzyszy rząd dołków palcowych (tabl. II, 7; III, 14), pojedyncza linia falista (tabl. III, 8) lub pasmo rytym grzebykiem linii falistych (tabl. II, 10). Żłobki mogą być płytkie, przylegające do siebie (tabl. I, 1, 3, 10, 11; II, 1, 2, 4, 7, 9, 11, 12; III, 3, 4, 6, 8, 12, 14, 16, 21) lub wąskie, rozdzielone strefami bez ornamentu (tabl. I, 6, 7; II, 5, 6, 10; III, 1, 2, 7, 11, 13, 15, 17, 20). Różna bywa zarówno ich głębokość, jak i szerokość. Żłobki zaliczone do pierwszej grupy są z reguły szerokie, ale bardzo słabo czytelne na powierzchni naczyń.

Tylko jedno naczynie z obiektu 1/03 zrekonstruowano w całości. Był to garnek z wysoko umieszczonym, zaokrąglonym załosem brzuśca, przewężoną szyjką oraz z krótkim, rozchylonym na zewnątrz brzegiem (tabl. I, 11). Ponadto w kilku przypadkach udało się wykleić większe partie brzegowe naczyń (tabl. II, 1, 9; III, 1, 16).

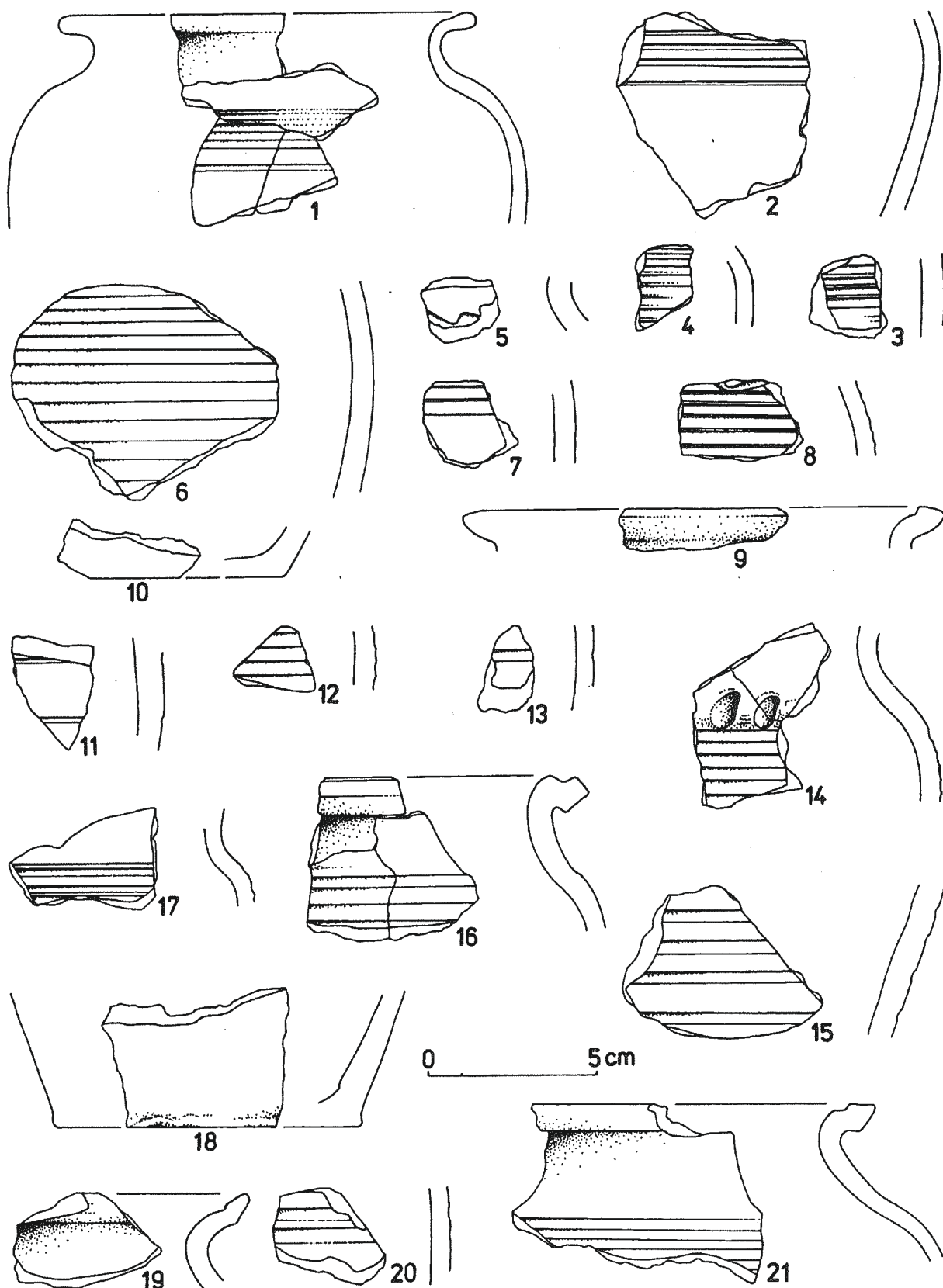
Podstawowe znaczenie dla datowania pozyskanej ceramiki wczesnośredniowiecznej mają brzegi naczyń. Dominują wśród

Ryc. 2. Pralkowce, gm. Krasiczyn, stan. 15. Rzuty poziome (A) obiektów 1/03 (gł. 80 cm) i 2/03 (gł. 90 cm) oraz ich profile (C, B). Oznaczenia: 1 – granice wykopu archeologicznego, 2 – warstwa szarobrunatnego humusu, 3 – wypełnisko szarobrunatne, 4 – wypełnisko czarne, 5 – wypełnisko żółtoszare, 6 – kamienie, 7 – ceramika, 8 – polepa, 9 – ślady po poziomo ułożonych belkach

Abb. 2. Pralkowce, Kreis Krasiczyn, Fundst. 15. Grundrisse (A) der Objekte 1/03 (Tiefe 80 cm) und 2/03 (Tiefe 90 cm) und ihre Profile (C, B). Bezeichnungen: 1 – Grenze des Grabungsschnitts, 2 – graubraune Humusschicht, 3 – graubraune Ausfüllung, 4 – schwarze Ausfüllung, 5 – gelbgraue Ausfüllung, 6 – Steine, 7 – Keramik, 8 – Bekleidung, 9 – Spuren der waagrecht gelegten Balken

Рис. 2. Пралковцы, гм. Красичин, пам. 15. Планы (А) объектов 1/03 (гл. 80 см) и 2/03 (гл. 90 см) и их разрез (С, В). Условные обозначения: 1 – границы археологического раскопа, 2 – слой серо-коричневого гумуса, 3 – серо-коричневое заполнение, 4 – черное заполнение, 5 – желто-серое заполнение, 6 – камни, 7 – керамика, 8 – обмазка, 9 – следы горизонтально уложенных бревен

Tabl. III. Pralkowce, gm. Krasiczyn, stan. 15. Ceramika wczesnośredniowieczna z obiektów: 1/03 (1–12), 2/03 (13) oraz znad obiektu 1/03 (14–19) i z warstwy (20–21)

Taf. III. Pralkowce, Kreis Krasiczyn, Fundst.15. Frühmittelalterliche Keramik aus dem Objekt 1/03 (1–12), 2/03 (13) und aus dem Objekt 1/03 (14–19) und von der Schicht (20–21)

Табл. III. Пралковцы, гм. Красичин, пам. 15. Раннесредневековая керамика из объектов: 1/03 (1–12), 2/03 (13), а также поверх объекта 1/03 (14–19) и из культурного слоя (20–21)

nich krótkie, wychylone na zewnątrz brzegi z czworokątnie pogrubioną krawędzią, której górna płaszczyzna jest skośnie ścięta na zewnątrz lub rzadziej ustawiona w poziomie, a płaszczyzna zewnętrzna nachylona do środka i najczęściej wyciągnięta u dołu w rodzaj okapu (tabl. I, 8, 11; II, 1, 3, 9, 13; III, 16, 21). Przy krawędzi od strony wnętrza naczynia znajduje się prawie zawsze wyraźne podcięcie. Tak ukształtowane brzegi stanowią najliczniejszą grupę typologiczną wśród sklasyfikowanych materiałów wczesnośredniowiecznych z przemyskiego zamku, gdzie zostały wyróżnione jako typ XA i XB (K. Szuwarowski 1994, s. 36–37, ryc. 1, tabela 1). Dla datowanego na XI i głównie XII wiek typu XB charakterystyczna jest większa szerokość zewnętrznej niż górnej płaszczyzny krawędzi naczynia. Z kolei dla typu XA wartości te są zbliżone lub identyczne. Zdaniem K. Szuwarowskiego chronologię naczyń z krawędziami typu XA należy odnosić do okresu od końca X do przełomu XII i XIII wieku (K. Szuwarowski 1994, s. 37). Poza przemyskim zamkiem analogiczne brzegi znane są z osady w Krasieczynie, stan. 1 (W. Poradyło 1999, tabl. XXI, 10) oraz z obiektów rozkopanych podczas wcześniejszych sezonów na stanowisku w Prałkowcach (S. Dryja 2001b, ryc. 12, d; 14, e).

Zbliżony do typu XB jest brzeg z czworokątnie pogrubioną krawędzią, której górna płaszczyzna jest lekko nachylona nie na zewnątrz, lecz do środka naczynia (tabl. I, 1). Identyczne brzegi pochodzą m.in. z datowanej na XI–XII wiek osady w Krasieczynie, stan. 1 (W. Poradyło 1999, tabl. XX, 7) oraz z Przemyśla (A. Koperski 2001, ryc. 3, i). Osa-

da w Krasieczynie dostarcza także kolejnych analogii dla materiałów ze stanowiska 15 w Prałkowcach (W. Poradyło 1999, tabl. XX, 13). Chodzi tu o wychylony brzeg ze skośnie ściętą krawędzią, zaopatrzoną w niewielkie, poziome żeberko po stronie zewnętrznej (tabl. I, 2). Pomocny dla ustalenia chronologii obiektu 1/03 jest niewielki fragment wychylonego brzegu z profilowaną krawędzią (tabl. III, 9), który należy zaliczyć do typu IXA w klasyfikacji ceramiki wczesnośredniowiecznej z przemyskiego zamku (K. Szuwarowski 1994, s. 36, ryc. 1, tabela 1). Brzegi takie bardzo licznie występowały w nawarstwieńcach grodu pochodzących z XI i XII wieku. Równie często spotyka się je w materiałach wczesnośredniowiecznych z terenu przemyskiego śródmieścia (A. Koperski 1999, ryc. 3, b, d oraz nie publikowane materiały pochodzące z nadzorów archeologicznych prowadzonych przez autora artykułu).

Na podstawie przeprowadzonej analizy ukształtowania brzegów naczyń, a także w oparciu o cechy technologiczne ceramiki oraz tendencje w ornamentyce można datować zaprezentowane obiekty z osady w Prałkowcach na XI–XII wiek. Duże nagromadzenie krawędzi typu XA i XB sugeruje nawet możliwość zawężenia tej chronologii do XII wieku. Odkryte w roku 2003 obiekty są więc przynajmniej częściowo współczesne materiałom z wcześniejszych sezonów badawczych (S. Dryja 2001b, s. 125, przypis 9). Dotychczasowe rozpoznanie wykopaliskowe potwierdza istnienie na stanowisku nr 15 w Prałkowcach rozległej osady z późnej fazy wczesnego średniowiecza.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Dryja S.
1998 *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Prałkowcach (stanowisko nr 15, działka nr 52/22)*, maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu.
1999a *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy budowie domu jednorodzinnego w Prałkowcach (stanowisko nr 15, dz. nr 52/36)*, maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu.
1999b *Sprawozdanie z badań archeologicznych poprzedzających budowę drogi wewnętrznej na osiedlu domów jednorodzinnych w Prałkowcach (stanowisko nr 15, dz. nr 52/15)*, maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu.
2001a *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Prałkowcach (stanowisko nr 15, dz. nr 52/31, 52/37)*, maszynopis w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu.
2001b *Wstępne sprawozdanie z badań w 1998 r. na stanowisku 15 w Prałkowcach, pow. Przemyśl, „RPrzemyski”, t. 37, z. 1 – Archeologia, s. 119–128.*
Koperski A.
1999 *Wczesnośredniowieczne osadnictwo rejonu katedry obrządku łacińskiego w Przemyślu, „RPrzemyski”, t. 35, z. 2 – Archeologia, s. 89–96.*
2001 *Obserwacje archeologiczne odcinka wału grodziska w Przemyślu przy ul. Królowej Jadwigi, „RPrzemyski”, t. 37, z. 1 – Archeologia, s. 129–138.*
Poradyło W.
1999 *Materiały z osady wielokulturowej w Krasieczynie, stan. 1, „MSROA”, t. 20, s. 23–88.*
Szuwarowski K.
1994 *Klasyfikacja brzegów ceramiki wczesnośredniowiecznej z badań archeologicznych na zamku w Przemyślu w latach 1974–1978, „RPrzemyski”, t. 29–30, z. 1 – Archeologia, s. 31–44.*

Беричт вон ден Реттунгсgrabungen in der frühmittelalterlichen Siedlung in Pralkowce, Kreis Krasiczyn

Zusammenfassung

Die Fundstelle Nr. 15 in Pralkowce, Kreis Krasiczyn ist im Rahmen der linken überschwemmaren Terrasse des Flusses San, der an dieser Stelle sanft nach Norden herabfließt und in ein breites Überschwemmungsgebiet übergeht (Abb. 1). Im September 2003 wurden an diesem Fundplatz, wegen der hier geplanten Legung eines Telekommunikationskabels, die Rettungsgrabungen aufgenommen. Infolge der Grabungen hat man einen Grabungsschnitt von der Gesamtlänge 276 m und Breite 0,5 m, der entlang einer Siedlungsstraße, genau entlang des geplanten Kabels verlief, freigelegt.

Während der Forschungen hat man zwei archäologische Objekte aufgedeckt (Abb. 2). Das erste von ihnen (Nr. 1/03) wurde nicht vollständig erforscht. Aufgrund des explorierten Fragments kann man nur vermuten, dass es eine kleine Halberdhütte oder ein 3,15 m langes rechteckiges Objekt mit gerundeten Ecken sein konnte. Kaum ein Meter weit, nördlich vom Objekt 1/03 hat man eine 27 cm x 50 cm große

Verdunkelung, mit einer intensiv schwarzen Ausfüllung und zahlreichen kleinen Holzkohlenstücken entdeckt. Sie wurde als Objekt 2/03 bezeichnet und soll vermutlich als Ofenüberbleibsel bezeichnet werden.

Grundsätzliche Bedeutung für die Chronologiebestimmung der freigelegten Objekte hat die Keramikanalyse, besonders die Formung der Gefäßränder. Sie wurde in Anlehnung an die Klassifizierung der frühmittelalterlichen Keramik aus dem Przemyśler Burg durchgeführt (K. Szuwarowski 1994). Die in Pralkowce auftretenden Ränder gehören vor allem den Typen XA (Taf. I, 8; II, 13; III, 21), XB (Taf. I, 11; II, 1, 3, 9; III, 16) und IXA (Taf. III, 9) an. Aufgrund der Ränder kann man die Chronologie der in Pralkowce freigelegten Objekte auf das XI und XII Jh. beziehen. Diese Datierung wird auch durch technologische Merkmale und Verzierungstendenzen bestätigt.

Результаты охранных раскопок раннесредневекового поселения в Пралковцах, гм. Красичин

Резюме

Памятник № 15 в Пралковцах, гм. Красичин расположен в границах правобережной надпойменной террасы Сана, которая на этом отрезке полого снижается к северу, переходя в широкую пойменную долину реки (рис. 1). В сентябре 2003 года в связи с запланированной прокладкой телекоммуникационного кабеля на памятнике проведены раскопки. В ходе этих работ исследован археологический раскоп длиной 276 м и шириной 0,5 м, заложенный в полосе дороги, проходящей по жилому микрорайону, а точнее вдоль запроектированной линии телекоммуникационного кабеля.

Во время исследований открыты два археологические объекта (рис. 2). Первый из них (№ 1/03) не вскрыт полностью. На основании раскопанного фрагмента можно предполагать, что это могла быть небольшая полуземлянка или длиной 3,15 м прямоугольный объект с округленными углами. На расстоянии почти один метр

севернее от объекта 1/03 обнаружено прямоугольное пятно размером 27 см x 50 см с интенсивно черным заполнением, содержащим многочисленные мелкие угольки. Оно обозначено как объект 2/03, который, видимо, следует интерпретировать как остатки печи.

Решающее значение для определения хронологии выявленных объектов имеет анализ керамики (особенно форма венчиков), выполненный на основании классификации раннесредневековой керамики из Перемышльского замка (K. Szuwarowski 1994). Выступающие в Пралковцах венчики относятся к типам XA (табл. I, 8; II, 13; III, 21), XB (табл. I, 11; II, 1, 3, 9; III, 16), IXA (табл. III, 9). На этом основании открытые в Пралковцах объекты можно датировать XI и XII веками. Такая датировка подтверждена также технологическими чертами керамики и тенденциями в декорировании.